पान्वितः । एकतस्थाः सुराः सर्वे मन्त्रयामासुरुत्तमम् । इयमेवेश्वरी नूनं स्तोष्यामोनेश्वरावयम् । इति निश्चित्य सुधियस्तुष्टुवुः परमेश्वरीम् । प्राञ्जलेवगणाः सर्वे त्वमीशा नेश्वरा वयम् । ईश्वरत्वाभिमानेन यदस्माकं सुदुष्कृतम् । क्षन्तुमर्हसि तत् सर्वं कृपया जगदम्बिके । तवरूपं सुगोप्यं यन्मङ्गल्यं सर्वमङ्गलम् । तदुद्रष्टुं वयमिच्छामो देहि दर्शनमुत्तमम् । इत्युक्तानां सुवृद्धीनामाविरासीच्छिवाम्बरे । तेजस्यन्तर्हिते तस्मिन् चमत्कारि कलेवरे । सुमेन्द्रोपरि सुस्फोरा सर्वालङ्कारभूषिता । चतुर्भुजा महादेवी रक्ताम्बरधरा शुभा । बालार्क सदृशी देहे नागयज्ञोपवीतिनी । त्रिनेत्रा कोटिचन्द्राभा देवर्षिगणसेविता । दर्शयामास देवानामेवं रूपं जगन्मयी । ततस्तां तुष्टुवुर्देवा जगद्धात्रीं महेश्वरीम् । वरं प्रापुः सुरगणायथेष्टं त्रिदशालये । तत्रैवान्तर्हिता देवी महादुर्गा जगन्मयी" । इयमेव कथा प्रायशः केनोपनिषदि स्थिता तद्वाक्यञ्च इन्द्रशब्दे ९४२ पृ० दर्शितम् । इयांस्तु विशेषः तत्र इन्द्रादिप्रबोधनाय प्रादुर्भूतया ब्रह्मशक्त्या हैमवत्या ब्रह्ममहात्मानैव इन्द्रादीनामसुरजयशक्तिरुक्ता अत्र तु शक्तिशक्तिमतोरभेदेन जगद्धात्रीरूपेणाविर्भूताया देव्या माहात्म्योक्तिरिति ।

जगद्बल पु० जगतां बलमस्यात् । वायौ त्रिका० । तस्यैव व्यापकत्वप्रवृत्तिभेदात् सर्वबलक्रियाहेतुत्वस्य भङ्ग्या छान्दोग्ये उक्तत्वात् तस्य तथात्वम् यथा "अथोयान्यन्याभि वीर्यवन्ति कर्माणि यथाग्नेर्मन्थनमाजेः सरणं दृढस्य धनुष आयमनमप्राणन्नपानंस्तानि करोत्येतस्य हेतोर्व्यानमेवोद्गीथमुपासीत" । बलस्य च सर्वक्रियाहेतुत्वं छान्दोग्ये भूमविद्यायामुक्तं यथा "बलं वाव विज्ञानाद्भूयोऽपि ह शतं विज्ञानवतामेको बलवानाकम्पयते स यदा बली भवत्युत्थाता भवत्युत्तिष्ठन् परिचरिता भवति परिचरन्नुपसत्ता भवत्युपसीदन्द्रष्टा भवति श्रोता भवति मन्ता भवति बोद्धा भवति कर्त्ता भवति विज्ञाता भवति बलेन वै पृथिवी तिष्ठति बलेनान्तरिक्षं बलेन द्यौर्बलेन पर्वता बलेन देवमनुष्या बलेन पशवश्वयांसि च तृणवनस्पतयः श्वापदान्याकीटपतङ्गपिपीलकं बलेन लोकस्तिष्ठति बलमुपास्स्वेति" । सर्वक्रियाणां बाहुल्यार्थं च सुश्रुते दर्शितं यथा "वायव्याः स्पर्शः सर्वेन्द्रियं सर्वचेष्टादवः सर्वशरीरस्पन्दनं लघुता च" तेन सर्वचेष्टानां बाहुल्यार्थत्वोक्त्या बलस्य च तत्र हेतुत्वोक्त्या च [illegible] बलहेतुत्वमवधीयते ।

जगद्योनि स्त्री जगतां योनिरिवोत्पत्तिस्थानत्वात् । १परमेश्वरे तस्य जन्मादिरहितत्वात् तथात्वम् । २शिवे ३विष्णौ ४चतुर्मुखे तु तद्भेदोपचारात् "जगद्योनिरयोनिस्त्वम्" कुमा० ६ सर्गे । "जगद्योनिं जगद्दीपं जयिनं जगतोगतिम्" भा० भी० २०अ० शिवस्तवे । "नारायणं जगद्योनिं पुराणं पुरुषं ध्रुवम्" हरिव० १०७अ० । विष्णुस्तवे । ५पृथिव्यां शब्द च० तस्याः भूतचतुष्टयोत्पत्तिस्थानत्वात् तथात्वम् ।

जगद्धरा स्त्री जगन्ति वहति धारयति वह-अच् । सर्वधरायां मेदिन्याम् त्रिका० ।

जगद्विनाश पु० जगतोऽखिलकर्म्मवतो विनाशोऽत्र । कल्पान्ते प्रलयकाले । प्रलये च सर्व्वक्रियाशून्यत्वं यथाह मनुः । "यदा स्वपिति शान्तात्मा तदा सर्वं निमीलति । तस्मिन् स्वपिति तु स्वस्थे कर्मात्मानः शरीरिणः । स्वकर्म्मभ्योनिवर्त्तन्ते मनश्च ग्लानिमृच्छति । युगपत् प्रलीयन्ते यदा तस्मिन् महात्मनि । तदायं सर्वभूतात्मा सुखं स्वपिति निर्वृतः । तमोऽयन्तु समाश्रित्य चिरन्तिष्ठति सेन्द्रियः । न च स्वं कुरुते कर्म्म तदोत्क्रामति मूर्त्तितः" ।

जगनु(न्नु) पु० जगता नम्यते नम-बा० कर्म्मणि डु वा पृषो० तनोपः । १जन्तौ वैश्वानरे २वह्नौ च मेदि० । विश्वे जगन्नु रिति पाठस्तत्रार्थे । तत्र जन्तोश्चेतनत्वेन जगतां नम्यमानत्वात् वह्नेस्तु सर्वैर्नम्यमानत्वात् तथात्वम्

जगन्नाथ पु० ६त० । १परमेश्वरे "एष सर्वेश्वरः" इत्यादिश्रुतेस्तस्य सर्वेश्वरत्वात् तथात्वम् । तद्भेदात् २विष्णौ । अर्थ० अच् । ३तदीयचक्रभेदे न० तत्तद्देवस्य तत्तन्मतकारणं स्कन्दपु० उत्कलखण्डे यथा "एतत्तु क्षेत्रवरं चास्य वपुर्भूतं महात्मनः । स्वयम् वपुस्तात् यत्तास्ते स्वनाम्ना स्थापितं हि तत्" । तत्स्थानसीमातीर्थभेदादि पुरुषोत्तमतत्त्वे उक्तं यथा

ब्रह्मपुराणे "पृथिव्यां भारतं वर्षं कर्म्मभूमिरुदाहृता । न [illegible] भूमौ कर्म्म विधीयते । तस्मात्तु भारते वर्षे दक्षिणोदधिसंस्थितः । ओड्रदेश इति ख्यातः स्वर्गमोक्षप्रदायकः । सप्तद्वादुत्तरे तीरे यावद्विरजमण्डलम्" । तीर्थकाण्डवल्लतरौ वामनपुराणम् "उपोष्य रजनीमेकां विरजां च नदीं ययौ । स्नात्वा